

4. hluti – Vinnumarkaðurinn

Efni/verkfæri: Fyrirtækjaskrá, aðgangur að Netinu, skeiðklukka (eða annar tímavörður).

Verkefni: Starfalátbragðsleikur, Hvað felst í starfinu ...?, Atvinnulíf í heimabyggð, vettvangsheimsókn, Nýja starfið er ....

Fylgiskjöl: Starfalátbragðsleikur, Gagnlegar upplýsingar um vinnumarkaðinn.

Annað efni:

Margt er um að velja, vefefni (verkefnið Leitað fundið, áhugaverð störf)

Auraráð (um skatta og launaseðla)

Margt er um að velja – Könnun á atvinnulífinu

Vinnuvernd – fræðsla fyrir ungt fólk (glærur á www.nams.is)

Tenglar: www.barn.is, www.hagstofa.is, www.landbunadur.is, www.sjavarutvegur.is, www.saf.is, www.idan.is, www.si.is, heimasíður ráðuneytanna, <http://www.nams.is/vinnuvernd/vinnuvernd.pdf>, www.vinnumalastofnun.is, www.bendill.is (velja starfslýsingar – dæmi um störf og velja svo allar fyrir framan hvern bókstaf sem þar kemur upp). www.ja.is, www.vr.is, www.sgi.is

Meginmarkmið þessa hluta eru að nemendur

- fá innsýn í íslenskan vinnumarkað.
- kynnist ýmsum atvinnugreinum og starfsstéttum.
- kynnist réttindum og skyldum á vinnumarkaði.
- verði færir um að afla sér upplýsinga um vinnumarkaðinn á sjálfstæðan og skilvirkan hátt.

Kveikja/umræða

Heppilegt gæti verið að hefja umfjöllun um vinnumarkaðinn á því að athuga hvaða reynslu nemendur sjálfir hafa af honum. Hvaða störf hafa þeir unnið? Er upplifun þeirra af vinnumarkaði jákvæð eða neikvæð? Hvað vita þeir um réttindi sín og skyldur á vinnumarkaði? Hafa þeir þurft að skila inn skattkorti? Hafa þeir fengið launaseðil? Hvaða gildi hefur vinna fyrir einstaklinga? Fyrir samfélagið? Halda nemendur að vægi vinnunnar eigi eftir að aukast eða minnka í framtíðinni? Hvers vegna – hvers vegna ekki?

Íslenskur vinnumarkaður – umræða

Á Íslandi er atvinnuþátttaka, bæði á meðal karla og kvenna, með því sem mest gerist í heiminum. Fólk starfar á hinum ýmsu sviðum þjóðfélagsins, ýmist sjálfstætt eða sem launþegar.

- Hvað merkir það að atvinnuþátttaka sé mikil?
- Hvers vegna eru konur frekar þátttakendur á vinnumarkaði nú en áður fyrr?
- Hvað merkir það að vera launþegi?
- Hvað merkir það að starfa sjálfstætt?
- Hverjar eru helstu atvinnugreinar á Íslandi? (Upplýsingar má fá á vefsíðum eftirtalinna stofnana: www.hagstofa.is, www.landbunadur.is, www.sjavarutvegur.is, www.idan.is, www.si.is, www.saf.is og heimasíðum stéttarfélaga sem finna má á vefjunum www.vinnumalastofnun.is og á www.sgi.is undir hnappnum tenglar.)
- Hvaða atvinnugreinar haldið þið að séu elstar?
- Hvaða atvinnugreinar hafa vaxið mest síðustu ár?
- Hvaða atvinnugrein haldið þið að verði stærst eftir 10 ár? En 20? Hvers vegna?

Réttindi og skyldur á vinnumarkaði – umræða

- Hvað vita nemendur um réttindi sín og skyldur á vinnumarkaði?
- Hvernig störf mega unglingar vinna?
- Þarf að fá leyfi frá foreldrum ef unglingur ætlar að fá sér vinnu?
- Hvenær byrjar maður að borga skatta?
- Hvað er skattkort? En persónuafsláttur?
- Hvað er launaseðill?
- Í gegnum árin hafa mörg íslensk ungmenni unnið með skóla. Hvers vegna vinna ungmenni með skóla?
- Hverjir eru kostir og gallar þess að vinna með skóla?
- Hvers þarf að gæta þegar unnið er með skóla?

Til eru lög og reglur um vinnu barna og unglunga. Um þau og önnur réttindi og skyldur ungmenna á vinnumarkaði má lesa á vef umboðsmanns barna, www.barn.is. Vefurinn er mjög aðgengilegur og auðvelt að láta nemendur kynna sér efni hans á eigin spýtur. Einnig má varpa upp á vegg og skoða vefinn í sameiningu. Á vef Námsgagnastofnunar má finna efnið *Vinnuvernd, fræðsla fyrir ungt fólk*, á slóðinni <http://www.nams.is/vinnuvernd/vinnuvernd.pdf>, sem gæti einnig hentað vel í tengslum við þessa umræðu. Í bókinni *Aura-ráð* eftir Auði Pálsdóttur er að finna gagnlegar upplýsingar og verkefni um skatta, persónuafslátt, launaseðla o.fl. Sjá einnig fylgiskjalið Gagnlegar upplýsingar um vinnumarkaðinn á bls. 31.

Verkefnunum hér á eftir er ætlað að hvetja nemendur til þess að kanna betur atvinnulífið og hvað felst í þeim störfum sem þeim þykja áhugaverð. Auk

þeirra væri hægt að nota verkefnið Leitað fundið og Áhugaverð störf úr vefút-
gáfu efnisins *Margt er um að velja*. Í bókinni *Margt er um að velja – Könnun
á atvinnulífinu* er líka gagnleg umræða og verkefni tengd þessum málaflokki.

Verkefni

Starfa látbragðsleikur

Til að opna augu nemenda enn frekar fyrir hinum ýmsu störfum gæti verið
góð hugmynd að bregða á leik. Nemendahópnum er skipt í nokkra u.þ.b. fjög-
urra manna hópa. Einn úr hópnum dregur spjald sem á er lettrað heiti á starfi.
Viðkomandi á nú að leika starfið án þess að nota leikmuni eða hljóð. Liðs-
félagarnir eiga að giska á hvert starfið er. Til þess fá þeir tvær mínútur. Geti þeir
rétt áður en tíminn rennur út fá þeir eitt stig, ella ekkert. Því næst endurtekur
næsti hópur leikinn og svo koll af kolli. Skipt er um „leikara“ í hverri umferð.
Það lið sem er fyrst að ná fyrir fram ákveðnum fjölda stiga (t.d. 5 stigum) sigrar.

Hvað felst í starfinu ...?

Þessu vörðu er af hestju sem stund á spjöldinu sem þú dregur frá þessu spjaldi.
Stað þig á þessu spjaldi og notaðu þetta í þessu starfi. Verkefni þitt er að kanna af þessu
hvað gæti þú gert með þessu efni og hvað þú getur gert af þessu efni með öðrum
eiginum sem svara þessu starfi.

Hver er starfið?

Þessu verkefni eru tveir af hestju (þessu starfi) (t.d. 5 til 10 minútanum verkefni)

Lína heildarinnar vinnulegt hjá þessu sem svara þessu starfi:

Þessu verkefni og hestju þessu er hægt að gæta starfið:

Framt þú þessu áhugastarfi þessu vegna / þessu vegna ekki!

Hvað felst í starfinu ...?

Í þessu verkefni er hægt að nota spjöldin úr starfa látbragðsleiknum
sem lýst er hér að framan (nota algengustu starfsheiti af listanum).
Nemendur eiga að draga eitt spjald og að kynna sér hvaða verk-
efni fylgja starfinu sem þeir drógu sér. Hver eru t.d. helstu verkefni
flugmanns eða hársnyrtis, hvað felst í starfinu í raun? Hvernig lítur
vinnudagurinn þeirra út? Niðurstöður skrifa nemendur á verkefna-
blað. Einnig væri hægt að leyfa þeim að velja sér sjálfir starf til að
kynna sér. Nemendur afla sér upplýsinga annaðhvort af Netinu eða
með því að taka viðtal við einhvern sem sinnir starfinu sem um er
að ræða.

Tilgangur verkefnisins er að nemendur átti sig á að í hverju starfi þarf að
inna af hendi mörg verkefni sem geta verið býsna ólík.

Atvinnulíf í heimabyggð – vettvangsheimsókn

Verkefni þitt er að kynna þessu atvinnustarfssemi í heimabyggð þessu. Notaðu fyrstaþingið þú
gættu afhættu í vettvangsheimsókn og á vettvangi þessu er þessu fyrstaþingi stætt í
mögnum við þessu. Heimabyggð þessu vettvangsheimsókn er þessu þessu og þessu þessu þessu.
Kannaðu og kannaðu þessu sem svara þessu starfi. Verkefni þitt er að kanna af þessu
hvað gæti þú gert með þessu efni og hvað þú getur gert af þessu efni með öðrum
eiginum sem svara þessu starfi.

- Hver er fyrstaþingið þessu?
- Hver er afhættu þessu fyrstaþingið þessu?
- Hvaða starf er þessu fyrstaþingið þessu?
- Hvaða starf er þessu fyrstaþingið þessu?
- Hvaða starf er þessu fyrstaþingið þessu?
- Mundaðu svo að þú svaraðir þessu sem koma þessu starfi.

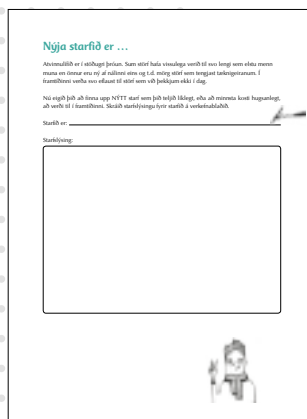
1. Fylldu þessu þessu starfi þessu.
2. Skilðu þessu þessu starfi þessu starfi.
3. Taktu saman skýrslu um heimabyggð þessu þessu starfi þessu starfi.
4. Mundaðu að þessu starfi þessu starfi þessu starfi.

Atvinnulíf í heimabyggð, vettvangsheimsókn

Nemendur kanna þá atvinnustarfssemi sem fram fer í heimabyggð
eða skólahverfi þeirra og velja vinnustað sem þá langar til að
heimsækja. E.t.v. væri gagnlegt að hafa fyrirtækjaskrá við höndina.
Því næst hafa þeir, hugsanlega með aðstoð eða milligöngu kenn-
ara, samband við viðkomandi vinnustað og kanna hvort hægt sé
að verða við ósk þeirra. Gangi það eftir þarf að ákveða tíma og
dagsetningu sem hentar báðum aðilum. Æskilegt er að heimsóknin
standi yfir í því sem næst heilan vinnudag og að nemendur fái að
spreyta sig á léttum verkefnum. Jafnframt þurfa þeir að fá tækifæri
til að safna ákveðnum upplýsingum um starfið og vinnustaðinn (til-
lögur að spurningum eru á verkefnablaði nemenda). Í lok heimsóknar skila
nemendur skýrslu um heimsóknina eða halda kynningu fyrir bekkjarfélagi
sína. Í skýrslunni gæti t.d. komið fram hvert nemendur fóru, hver tók á móti
þeim, hvað heimsóknin stóð lengi yfir, hvað nemendur gerðu í heimsókninni,
hvaða svör þeir fengu við spurningum sínum og hvernig þeim líst á vinnu-

staðinn/starfið eftir þessa kynningu. Nemendur geta unnið verkefnið einir eða í smærri hópum. Sé ekki tækifæri til vettvangsheimsóknar sem þessarar mætti hugsanlega fara í styttri kynnisferðir á vinnustaði og þá með stærri hópa.

Nauðsynlegt er að senda upplýsingar um vettvangsheimsóknina til foreldra og fá samþykki þeirra fyrir því að barnið þeirra taki þátt í henni. Einnig þarf að hafa í huga að öryggi nemenda sé tryggt í slíkum heimsóknum.

Nýja starfið er ... – hópverkefni

Í þessu verkefni eiga nemendur að finna upp á starfi sem ekki er til í dag en gæti orðið að veruleika síðar meir. Þeir eiga svo að útbúa starfslýsingu og skrá á verkefnablað. Verkefninu er ætlað að opna augu nemenda fyrir því að atvinnulífið er í stöðugri þróun sem stýrist af þörfum samfélagsins hverju sinni. Gert er ráð fyrir að verkefnið sé unnið í hópum en einnig má nota það sem einstaklingsverkefni.

ATH! VR hefur undanfarin ár boðið nemendum í 10. bekk upp á fræðslu um réttindi og skyldur á vinnumarkaði í húsakynnum sínum. Kjörið væri, fyrir þá sem eru í aðstöðu til þess, að nýta sér þann

möguleika í tengslum við þennan hluta námsefnisins.

Samantekt

Við lok þessa hluta ættu nemendur að

- þekkja helstu atvinnuvegi á Íslandi.
- kunna skil á ýmsum hugtökum sem tengjast atvinnulífinu.
- þekkja atvinnulíf í heimabyggð.
- hafa kynnt sér vel a.m.k. eitt starf sem þeim þykir áhugavert.
- þekkja helstu réttindi sín og skyldur á vinnumarkaði.
- hafa áttað sig á að atvinnulífið er í stöðugri þróun.

Starfa-látbragðsleikur

Arkitekt	Atferlisfræðingur	Bakari
Bífreiðasmiður	Bífvélavirki	Bílamálari
Blikksmiður	Blómaskreytir	Bókari
Bókasafnsfræðingur	Bókasafnstæknir	Bókbindari

Bókmenntafræðingur	Búfræðingur	Dýralæknir
Eðlisfræðingur	Efnafræðingur	Einkaþjálfari
Endurskoðandi	Félagsfræðingur	Félagsráðgjafi
Fjölmiðlafræðingur	Fjölmiðlataeknir	Flugmaður
Flugvirki	Framreiðslumaður	Geislafræðingur
Grafískur hönnuður	Grafískur miðlari	Gullsmiður
Hagfræðingur	Hársnyrtir	Heimspekingur
Hestafræðingur og leiðbeinandi	Hjúkrunarfræðingur	Hundasnyrtir
Húsasmiður	Húsgagnabólstrari	Húsgagnasmiður
Iðjuþjálfari	Iðnaðartækni-fræðingur	Iðnfræðingur
Iðnhönnuður	Iðnrekstrarfræðingur	Íþróttakennari
Jarðfræðingur	Kennari	Kerfisfræðingur
Kjólameistari	Kjötiðnaðarmaður	Klæðskeri
Kvikmyndagerðarmaður	Kökugerðarmaður	Landfræðingur

Leiðsögumaður	Leikari	Lífefnafræðingur
Líffræðingur	Ljós móðir	Ljósmyndari
Lyfjafræðingur	Lyfjateknir	Læknir
Lögfræðingur	Lögreglumaður	Málari
Mannfræðingur	Markaðsfræðingur	Matartæknir
Matreiðslumaður	Matvælafræðingur	Málmsteypumaður
Málmsuðumaður	Meinataeknir	Mjólkurfræðingur
Mótasmiður	Múrari	Myndskeri
Netagerðarmaður	Nettæknir	Nuddari
Næringarfræðingur	Pípulagningamaður	Prentari
Prentsmiður	Rafeindavirki	Rafveituvirki
Rafvélavirki	Rafvirki	Rekstrarfræðingur
Rennismiður	Sagnfræðingur	Sálfræðingur
Sérkennari	Símismiður	Sjávarútvegsfræðingur

Sjúkraliði	Sjúkraþjálfari	Skipstjóri
Skósmiður	Skrúðgarðyrkjumaður	Snyrtifræðingur
Stálskipasmiður	Stálsmiður	Stálvirkjasmiður
Stjórn málafræðingur	Stjórnsýslufræðingur	Stoðtækjafræðingur
Stoðtækjasmiður	Stuðningsfulltrúi	Stýrimaður
Stærðfræðingur	Söðlasmiður	Talmeinafræðingur
Tamningamaður	Tannlæknir	Tannsmiður
Tanntæknir	Táknmálstúlkur	Tæknifræðingur
Tækniteiknari	Tölvunarfræðingur	Úrsmiður
Útstillir	Veðurfræðingur	Veftæknir
Veggfóðrari	Verkfræðingur	Vélstjóri
Vélvirki	Viðskiptafræðingur	Viðskiptalögfræðingur
Þjálfari og reiðkennari	Þroskaþjálfari	Ölgerðarmeistari

Arkitekt	Jarðfræðingur	Sagnfræðingur
Atferlisfræðingur	Kennari	Sálfræðingur
Bakari	Kerfisfræðingur	Sérkennari
Bifreiðasmiður	Kjólameistari	Símsmiður
Bifvélavirki	Kjötiðnaðarmaður	Sjávarútvegsfræðingur
Bílamálari	Klæðskeri	Sjúkraliði
Blikksmiður	Kvikmyndagerðarmaður	Sjúkraþjálfari
Blómaskreytir	Kökugerðarmaður	Skipstjóri
Bókari	Landfræðingur	Skósmiður
Bókasafnsfræðingur	Leiðsögumaður	Skrúðgarðyrkjumaður
Bókasafnstæknir	Leikari	Snyrtifræðingur
Bókbindari	Lífefnafræðingur	Stálskipasmiður
Bókmenntafræðingur	Líffræðingur	Stálsmiður
Búfræðingur	Ljós módír	Stálvirkjasmiður
Dýralæknir	Ljósmyndari	Stjórnmálafræðingur
Eðlisfræðingur	Lyfjafræðingur	Stjórnsýslufræðingur
Efnafræðingur	Lyfjatæknir	Stoðtækjafræðingur
Einkaþjálfari	Læknir	Stoðtækjasmiður
Endurskoðandi	Lögfræðingur	Stuðningsfulltrúi
Félagsfræðingur	Lögreglumaður	Stýrimaður
Félagsráðgjafi	Málari	Stærðfræðingur
Fjölmiðlafræðingur	Mannfræðingur	Söðlasmiður
Fjölmiðlataeknir	Markaðsfræðingur	Talmeinafræðingur
Flugmaður	Matartæknir	Tamningamaður
Flugvirki	Matreiðslumaður	Tannlæknir
Framreiðslumaður	Matvælafræðingur	Tannsmiður
Geislafræðingur	Málmsteypumaður	Tanntæknir
Grafískur hönnuður	Málmsuðumaður	Táknmálstúlkur
Grafískur miðlari	Meinataeknir	Tæknifræðingur
Gullsmiður	Mjólkurfræðingur	Tækniteiknari
Hagfræðingur	Mótasmiður	Tölvunarfræðingur
Hársnyrtir	Múrari	Úrsmiður
Heimspekingur	Myndskeri	Útstillir
Hestafræðingur og leið- beinandi	Netagerðarmaður	Veðurfræðingur
Hjúkrunarfræðingur	Nettæknir	Veftæknir
Hundasnyrtir	Nuddari	Veggfóðrari
Húsasmiður	Næringarfræðingur	Verkfræðingur
Húsgagnabólstrari	Pípulagningamaður	Vélstjóri
Húsgagnasmiður	Prentari	Vélvirki
Iðjuþjálfari	Prentsmiður	Viðskiptafræðingur
Iðnaðartæknifræðingur	Rafeindavirki	Viðskiptalögfræðingur
Iðnfræðingur	Rafveituvirki	Þjálfari og reiðkennari
Iðnhönnuður	Rafvélavirki	Þroskaþjálfari
Iðnrekstrarfræðingur	Rafvirki	Ölgerðarmeistari
Íþróttakennari	Rekstrarfræðingur	
	Rennismiður	

Gagnlegar upplýsingar um vinnumarkaðinn

Dagvinna

Full dagvinna eru 40 stundir (frá 8:00-16:00 eða 9:00-17:00). Yfir daginn er gengið út frá tveimur kaffitímum og einum matartíma. Starfsmenn geta samið um að sleppa að hluta eða öllu þessum tímum gegn því að stytta vinnudaginn eða fá tímann borgaðann sem yfirvinnu. Það þarf þó alltaf að halda eftir hluta af matartíma.

Yfirvinna

Yfirvinna tekur við þegar dagvinnutíma lýkur. Þá er greitt hærra tímakaup en í dagvinnu eða 1,0385% af mánaðarlaunum.

Stórhátíðaálag

Á jólum, nýársdag og páskum er greitt svokallað stórhátíðaálag. Þá er greidd viðbót við yfirvinnu eða 1,375% af mánaðarlaunum.

Jafnaðarlaun

Vinnuveitandi og starfsmaður geta samið um jafnaðarkaup óháð því hvenær sólarhrings unnið er.

Verktakavinna

Einstaklingur, þ.e. verktaki, semur um að taka að sér ákveðið skilgreint verk t.d. að mála hús. Verktakinn ræður hvernig og hvenær hann vinnur verkið en verður að standa skil á því fyrir umsaminn tíma. Verktaki fær ekki veikinda, orlofs eða lífeyrisgreiðslur heldur verður hann að tryggja sig sérstaklega.

Launþegi

Launþegi er sá sem vinnur hjá fyrirtæki eða stofnun og þiggur fyrir það föst laun. Launþegi verður alltaf að kynna sér hvaða stéttarfélagi starf hans tilheyrir og hver réttindi hans eru hjá stéttarfélaginu.

Launataxtar

Stéttarfélög semja um ákveðin laun til handa félagsmanna sinna. Það má ekki semja um eða greiða lægri laun en kveður á um í þessum samningum. Vinnustaðasamningar eru fyrst og fremst viðbót við almenna samninga og taka þá oft á sérstökum atriðum sem einkenna viðkomandi vinnustað.

Orlof

Fyrir hvern mánuð sem unnin er fást tveir virkir dagar í orlof eða 24 dagar á ári. Ef launþegi hefur unnið skemur en eitt ár á sama vinnustað á hann engu að síður rétt á 24 daga orlofi en er þá launalaus þá daga sem upp á vantar. Dæmi: starfsmaður hefur unnið í 4 mánuði á sama vinnustað og á þá rétt á 8 virkum orlofsdögum en má taka 16 daga launalaus.

Í hverjum mánuði greiðir launþegi inn á sérstakan orlofsreikning, 10% af heildarlaunum. Peningar á þessum reikningi eru lausir til útborgunar frá og með 1. maí ár hvert. Orlofspeningarnir eru hugsaðir til þess að launþeginn hafi alltaf efni á að fari í sumarleyfi.

Veikindaréttur

Veikist launþegi á hann rétt á tveimur veikindadögum í mánuði að lágmarki. Launþegi vinnur sér inn aukinn veikindarétt með hærri starfsaldri. Vinnuveitandi getur óskað eftir læknisvottorði vegna veikinda starfsmanns. Veikindaréttur er áunninn til að nýta í veikindum eingöngu, launþeginn á þessa daga ekki inni sem frí.

Hvað er verðbólga?

Verðbólga er hugtak sem notað er í hagfræði og á við um ástand í efnahagsmálum. Þegar talað er um verðbólgu er átt við að verðlag sé síhækkandi, bæði á vöru og þjónustu. Þ.e. maður fær minna fyrir peninginn.

Atvinnuleysi og atvinnuleysisbætur.

Atvinnuleysi er mismikið á milli ára og á milli landshluta. Þegar samdráttur er í efnahagslífinu (kreppa) eykst atvinnuleysi en þegar hagvöxtur er mikill dregur úr því (góðæri).

Launamenn og sjálfstætt starfandi einstaklingar á aldrinum 16-70 ára eiga rétt á atvinnuleysisbótum að því tilskildu að þeir hafi áunnið sér tryggingarétt og séu sannanlega atvinnulausir, vinnufærir og tilbúnir til að ráða sig til allra almennra starfa. Þá er átt við að viðkomandi sé í virkri atvinnuleit.

Bótaréttur miðast við vinnu og starfshlutfall s.l. 12 mánuði. Atvinnuleysisbætur eru tekjutengdar í þrjú mánuði en eftir það er miðað við 70% af meðaltali heildarlauna síðasta hálfra árið á vinnumarkaði. Vinnumálastofnun heldur utan um skráningu atvinnulausra á Íslandi.

Frekari upplýsingar er t.d. að finna á www.vr.is